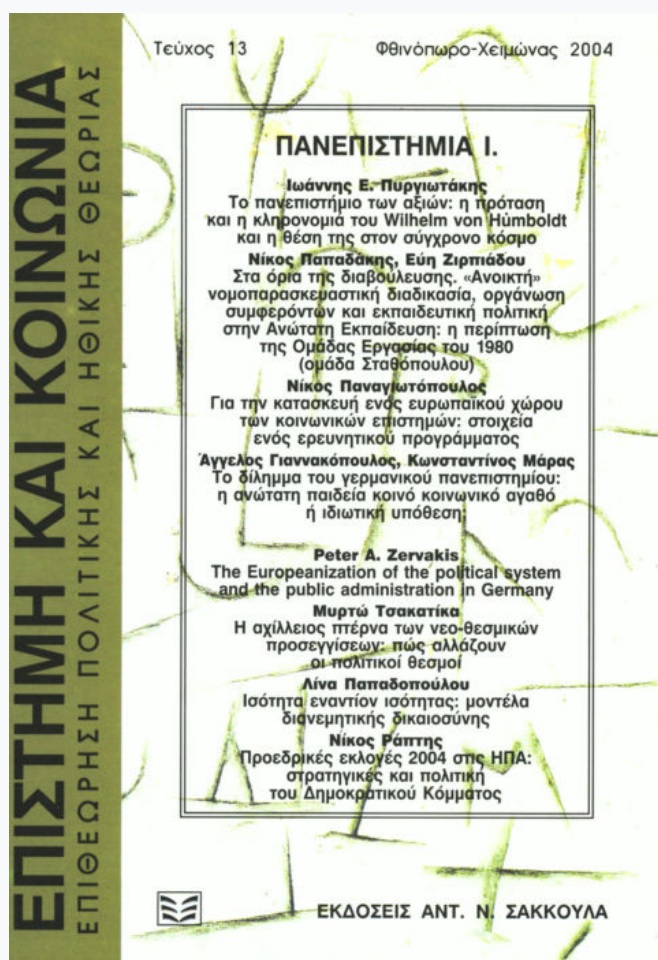

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 13 (2004)

Πανεπιστήμια Ι

Sigmund Freud, Το μέλλον μιας αυταπάτης, εισαγωγή-μετάφραση Δ. Νταβέας

Βασιλική Γεωργιάδου

doi: [10.12681/sas.588](https://doi.org/10.12681/sas.588)

Copyright © 2015, Βασιλική Γεωργιάδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γεωργιάδου Β. (2015). Sigmund Freud, Το μέλλον μιας αυταπάτης, εισαγωγή-μετάφραση Δ. Νταβέας. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 13, 254–256. <https://doi.org/10.12681/sas.588>

Sigmund Freud, *Το μέλλον μιας αυταπάτης*, εισαγωγή-μετάφραση Δ. Νταβέας, Εκδόσεις Printa, Αθήνα 2003, 205 σελ.

Στο έργο αυτό ο Freud επιχειρεί να εξηγήσει τις αιτίες της εμφάνισης των θρησκευτικών αντιλήψεων και τον ρόλο που οι θρησκείες επιτελούν στον πολιτισμό. Ο πολιτισμός δημιουργεί δυσφορία, γι' αυτό και 'κάθε άνθρωπος είναι ένας δυνάμει εχθρός του πολιτισμού', ισχυρίζεται ο Freud. Ωστόσο, η ένταξη στον πολιτισμό είναι αναγκαία, προκειμένου ο άνθρωπος να προστατευθεί από την απειλητικότητα της φύσης και να αποκτήσει τα απαραίτητα, για την επιβίωσή του, ζωτικά αγαθά. Η ένταξη αυτή βασίζεται, επομένως, 'στον καταναγκασμό για εργασία' αλλά και 'στην παραίτηση από τις ενορμήσεις'. Ο ρόλος των θρησκειών παρεμβάλλεται ακριβώς στο σημείο αυτό: καταναγκασμοί, ματαιώσεις και απαγορεύσεις εσωτερικεύονται αφής στιγμής ο άνθρωπος ανταμείβεται από την ένταξή του στον πολιτισμό. Οι θεοί είναι εκείνοι που προσφέρουν μια τέτοια ανταμοιβή ξεορκίζοντας το κακό, συμφιλιώνοντας τον άνθρωπο με τον θάνατο και προσφέροντάς του την προσδοκία (πίστη) ότι στη μετά θάνατον ζωή θα υπάρξει δικαιοσύνη 'για τις στερήσεις που του επιβλήθηκαν εξαιτίας της κοινής ζωής μέσα στον πολιτισμό'. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι, στον Freud, η θρησκεία δεν λειτουργεί μόνον ως ανταμοιβή, αλλά αποτελεί και έναν καθαρά αμυντικό και διορθωτικό μηχανισμό απέναντι στη 'δύναμη της φύσης' και στις 'ατέλειες του πολιτισμού'. 'Η, για να το διατυπώσουμε διαφορετικά, με τα λόγια του ίδιου του Freud, η θρησκεία καθιστά 'υποφερτή την ανθρώπινη αδυναμία', την οποία ο άνθρωπος συναισθάνεται ήδη από την παιδική του ηλικία. 'Ίσως γι' αυτό, επειδή, δηλαδή, υπάρχει στον άνθρωπο 'η ανάμνηση της αδυναμίας της παιδικής ηλικίας', η σημασία της θρησκείας γίνεται κεντρική στην κατοπινή, ενήλικη ζωή του.

Ο Freud υποστηρίζει ότι όσο αναγκαία και αν είναι η ύπαρξη των θρησκειών, ο ρόλος τους θα περιορίζεται 'όσο περισσότεροι άνθρωποι αποκτούν πρόσβαση στους θησαυρούς της γνώσης'. Αν η θρησκεία περιγράφεται, λοιπόν, από τον πατέρα της ψυχανάλυσης ως 'αυταπάτη' (Illusion) –αλλά όχι ως πλάνη (Irrtum)–, δηλαδή ως ένα παράγωγο επιθυμιών χωρίς να εξετάζεται η σχέση τους με την πραγματικότητα με την οποία δεν είναι αναγκαίο να βρίσκονται σε αντίφαση, η άποψη του Freud ότι η γνώση θα περιορίσει τη θρησκεία θεωρήθηκε ως δική του αυταπάτη: όχι ότι ένας περιορισμός του ρόλου των θρησκειών δεν μπορεί να προκύψει μελλοντικά, αλλά ο ορισμός της θρησκείας ως αυταπάτης δεν είναι παρά η έκφραση της επιθυμίας του

ιδιου του συγγραφέα που –σημειωτέον– υπήρξε ένας δεδηλωμένος άθεος, να συμβεί κάτι τέτοιο. Επειδή αντιλαμβάνεται την ταύτιση της επιθυμίας του με τον μελλοντικό ρόλο που αποδίδει σε συστήματα θρησκευτικής πίστης, στο κείμενό του ο Freud κρατά συγχρόνως δύο εναλλασσόμενους ρόλους: εκείνον του υπερασπιστή της άποψης ότι η θρησκεία είναι αυταπάτη και εκείνον που στέκεται με δυσπιστία απέναντι σε έναν τέτοιο ορισμό. Ο φορέας του πρώτου ρόλου ισχυρίζεται: ‘θα ήταν πολύ ωραία να υπήρχε ένας Θεός-δημιουργός του κόσμου. Είναι, όμως, πολύ φανερό ότι όλα αυτά είναι ακριβώς ό,τι βαθιά επιθυμούμε’. Εξάλλου, για τον πολιτισμό, μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος από τη διατήρηση παρά από την κατάργηση των θρησκειών. Ο φορέας του δεύτερου ρόλου λέει: Στην πραγματικότητα ισχύει ακριβώς το αντίθετο. Καταναγκασμοί, μταιώσεις και απαγορεύσεις εσωτερικεύονται πιο αποτελεσματικά εάν υπάρξει ένα θρησκευτικό υπόβαθρο παρά αν αναζητηθούν ορθολογικές δικαιολογήσεις. ‘Τα καθαρά ορθολογικά κίνητρα στον άνθρωπο, ακόμη και σήμερα, είναι πιο αδύναμα σε σχέση με τις επιθετικές ενορμήσεις του’ και, άρα, το μέσον είναι αναποτελεσματικό σε σχέση με τις αιτίες που το κινητοποιούν. Επιπλέον, στις θρησκείες εμπεριέχονται ‘ιστορικές μνήμες’, γεγονός που διευρύνει τη δύναμη και επιρροή τους.

Το βιβλίο του Freud *Το μέλλον μιας αυταπάτης* δεν πρέπει να τύχει μιας κύριας μόνον ανάγνωσης, δεν πρέπει, δηλαδή, να διαβαστεί αποκλειστικά και μόνον ως πραγματεία που αναφέρεται στη σημασία του θρησκευτικού φαινομένου. Στο βιβλίο εμπεριέχονται, επιπλέον, σύντομες μεν αλλά σημαντικές παρατηρήσεις για την ανάλυση της κοινωνικής και της πολιτικής συμπεριφοράς, ο εντοπισμός των οποίων απαιτεί παράλληλες αναγνώσεις του κειμένου. Στις παρατηρήσεις αυτές συγκαταλέγουμε, επί παραδείγματι, τις αναφορές του Freud για τη σχέση μάζας-ηγέτη (ο ηγέτης πρέπει να διαθέτει μέσα εξουσίας για να είναι ανεξάρτητος από τις μάζες και να διατηρήσει την επιρροή του πάνω σε αυτές, αλλιώς υπάρχει ο κίνδυνος ο ίδιος να παρασυρθεί από αυτές). Επίσης, τις αναφορές σχετικά με τη δημιουργία των ατομικών προσδοκιών και τη σχέση τους με την πραγματικότητα και την ιστορία (οι προσδοκίες εξαρτώνται από καθαρά υποκειμενικές διαστάσεις της εμπειρίας, γι’ αυτό και χρειάζεται κάποια χρονική απόσταση για να κατανοήσουν οι άνθρωποι αυτό που τους συμβαίνει –άρα, με τις προσδοκίες οι άνθρωποι δημιουργούν τις προσωπικές τους παραστάσεις για τον κόσμο χωρίς, απαραίτητως, να περιγράφουν την κατάσταση του επακριβώς). Τέλος, σημαντικές είναι και οι επισημάνσεις του Freud για τη σημασία του ‘ξένου’ –του πολιτισμικά διαφορετικού– στην υπέρβαση της δυσφορίας που δημιουργεί ο

πολιτισμός (επειδή 'κάθε πολιτισμός διατηρεί το δικαίωμα να υποτιμά τον άλλο', γι' αυτό και η απόρριψη του 'ξένου' λειτουργεί ως μέσο συνταύτισης μιας καταπιεσμένης τάξης με εκείνους που τους καταδυναστεύουν, εφόσον, μέσω του 'ξένου', μοιράζονται μαζί με τους δυνάστες τους την απόρριψη και περιφρόνησή του).

Η παρούσα έκδοση είναι δίγλωσση, με το κείμενο στο γερμανικό πρωτότυπο και την ελληνική μετάφραση.

Βασιλική Γεωργιάδου

Lynn Dobson και Andreas Føllesdal, επιμ., *Political Theory and the European Constitution*, Routledge, London 2004, 224 σελίδες.

Με αφορμή τις ραγδαίες εξελίξεις που παρατηρούνται στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαπέντε χρόνων, και οι οποίες αφορούν στη χωρίς προηγούμενο εμβάθυνση και διεύρυνσή της και στις συνέπειές τους –συνέπειες που γίνονται πλέον αισθητές σε όλο και περισσότερες πλευρές του εθνικού πολιτικού γίγνεσθαι–, έχει αναπτυχθεί μια μεγάλη συζήτηση που αφορά στη νομιμοποίηση, την κυριαρχία, τη δημοκρατία και τη δικαιοσύνη στα πλαίσια της Ευρώπης. Πρόκειται για ζητήματα με τα οποία έχει κατεξοχήν ασχοληθεί η κανονιστική πολιτική θεωρία (normative political theory). Αφενός, πολλοί συγγραφείς πολιτικής θεωρίας που υιοθετούν την κανονιστική προσέγγιση έχουν αξιοποιήσει τα εργαλεία τους στην ανάλυση της διαδικασίας ενοποίησης, των θεσμών, των πολιτικών και των μεθόδων διακυβέρνησης της Ε.Ε. Αφετέρου, η ιδιομορφία και η μοναδικότητα του φαινομένου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της διαδικασίας ενοποίησης έχουν αποτελέσει ερέθισμα για την αναθεώρηση των εννοιών, των αρχών και των επιχειρημάτων που χρησιμοποιούνται στην κανονιστική πολιτική θεωρία.

Ο συλλογικός τόμος με τίτλο *Πολιτική θεωρία και ευρωπαϊκό Σύνταγμα* που πρόσφατα εκδόθηκε από τον οίκο Routledge δεν είναι απλώς ένα από τα πρώτα βιβλία που περιλαμβάνουν κείμενα ευρωπαίων πολιτικών επιστημόνων, πολιτικών φιλοσόφων και νομικών για το ευρωπαϊκό Σύνταγμα. Πρόκειται, επιπλέον, για την πρώτη συστηματική προσπάθεια θεώρησης και αξιολόγησης της διαδικασίας μέσω της οποίας διαμορφώθηκε το Σύνταγμα, καθώς και του περιεχομένου και των ελλείψεών του, ακριβώς από τη σκοπιά